NAZAR ESHONQUL ASARLARINING TILI VA USLUBIYATI

Xolliyeva Madina Bahodir qizi
Shahrisabz davlat pedagogika instituti
Magistranti

Annotatsiya: Mazkur tezisda zamonaviy o‘zbek nasrining o‘ziga xos vakillaridan biri Nazar Eshonqul ijodining til va uslubiy jihatlari tahlil qilinadi. Yozuvchining badiiy tafakkurida inson ruhiyati, uning ichki ziddiyatlari, yolg‘izlik, xotira, vaqt, hayot mazmuni va ma’naviy izlanish kabi masalalar muhim o‘rin egallaydi. Ushbu mavzularni yoritishda muallifning so‘z tanlash mahorati, ramziy obrazlardan foydalanishi, metaforik ifodalar, ichki monolog, psixologik tasvir va o‘ziga xos sintaktik qurilmalari alohida ahamiyat kasb etadi. Nazar Eshonqul uslubining asosiy belgisi voqeani shunchaki hikoya qilish emas, balki uning inson ongida va ruhiyatida aks etishini badiiy ifodalashdan iborat. Tezisda adib nasrining shu jihatlari umumlashtirib tahlil qilinadi.

Kalit so‘zlar: Nazar Eshonqul, o‘zbek nasri, badiiy til, individual uslub, ramziy obraz, metafora, psixologizm.

Mustaqillik davri o‘zbek adabiyotida inson shaxsini yangicha badiiy idrok etish, uning ichki dunyosiga chuqurroq kirib borish va jamiyat bilan munosabatlarini turli rakurslarda ko‘rsatish jarayoni kuchaydi. Bu davr nasrida voqealarning tashqi rivojidan ko‘ra insonning ruhiy holati, uning o‘y-kechinmalari va ma’naviy izlanishlariga e’tibor berish muhim tendensiyalardan biriga aylandi. Nazar Eshonqul ijodi ana shu badiiy jarayonning o‘ziga xos namunasidir.

Nazar Eshonqul asarlarida inson hayotining murakkab tomonlari bevosita voqealar ketma-ketligi orqali emas, balki qahramonning ichki kechinmalari, xotiralari va tafakkuri orqali ochib beriladi. Shu sababli adibning badiiy tili oddiy bayonchilikdan uzoqlashib, ramziy va falsafiy mazmun kasb etadi. Matndagi ayrim so‘z, predmet yoki manzara bir qarashda oddiy detal bo‘lib ko‘rinsa-da, asarning umumiy mazmuni bilan bog‘langanda boshqa, chuqurroq ma’noni anglatishi mumkin.

Nazar Eshonqul ijodining til xususiyatlarini o‘rganishda, avvalo, uning so‘zga munosabatiga e’tibor qaratish lozim. Yozuvchi ko‘pincha birgina so‘z yoki ibora yordamida qahramonning murakkab ruhiy holatini ifodalashga intiladi. Bunda so‘zning lug‘aviy ma’nosi bilan bir qatorda uning matndagi hissiy va ramziy imkoniyatlaridan foydalaniladi. Natijada oddiy til birligi badiiy mazmunni shakllantiruvchi muhim vositaga aylanadi [1].

Adibning uslubida ramziylik sezilarli darajada ustunlik qiladi. Uning hikoya va qissalarida ayrim predmetlar, makonlar, tabiat hodisalari yoki hayvonot olamiga oid obrazlar faqat o‘zining bevosita ma’nosida qo‘llanmaydi. Ular orqali insonning ruhiy holati, jamiyatdagi ma’naviy muammolar yoki hayotning muayyan falsafiy jihatlari ifodalanadi. Bunday tasvir usuli o‘quvchini voqeaning tashqi ko‘rinishi bilan cheklanib qolmasdan, uning yashirin mazmunini anglashga undaydi.

Nazar Eshonqul tilining muhim belgilaridan yana biri metaforik fikrlashdir. Yozuvchi mavhum tushunchalarni aniq obrazlar orqali ifodalashga harakat qiladi. Ruhiy tushkunlik, yolg‘izlik, qo‘rquv, umid yoki iztirob kabi holatlar ko‘pincha bevosita nomlanishdan ko‘ra tasviriy vositalar orqali sezdiriladi. Shu sababli uning nasrida metafora nafaqat bezak vazifasini, balki mazmun yaratish vazifasini ham bajaradi. Adib ijodida psixologik tasvir alohida ahamiyatga ega. Qahramon xarakterini tushunishda uning tashqi harakatlaridan ko‘ra ichki kechinmalari ko‘proq ma’lumot beradi. Qahramonning sukuti, ikkilanib qolishi, o‘tmishni eslashi yoki muayyan voqea haqida o‘yga botishi uning xarakterini ochishga xizmat qiladi. Shu jihatdan Nazar Eshonqul nasrida ruhiy jarayon va badiiy voqelik bir-biridan ajralmagan holda namoyon bo‘ladi.

Ichki monolog ham yozuvchining badiiy uslubida muhim o‘rin egallaydi. Qahramonning o‘z-o‘zi bilan suhbatlari orqali uning boshqalarga aytmagan fikrlari, ichki qo‘rquvlari va qarama-qarshi kechinmalari yuzaga chiqadi. Bunday usul qahramonni faqat tashqi xatti-harakatlari asosida emas, balki uning fikrlash tarzi orqali ham baholash imkonini beradi.

Nazar Eshonqul asarlarida tabiat tasvirlari ham o‘ziga xos funksiyaga ega. Tabiat ko‘rinishi ko‘pincha qahramonning ichki holatiga hamohang tarzda tasvirlanadi. Sukunat, qorong‘ilik, xira manzara, shamol yoki yolg‘iz makon kabi tasviriy unsurlar qahramonning ruhiy kechinmalarini kuchaytirishi mumkin. Bunda tabiat mustaqil tasvir obyekti bo‘lish bilan birga, psixologik holatni ifodalovchi badiiy vositaga aylanadi. Nazar Eshonqul asarlarida qisqa va murakkab gaplardan foydalanish qahramonlarning ruhiy holati hamda ichki kechinmalarini ta’sirchan ifodalashga xizmat qiladi. “Maymun yetaklagan odam” hikoyasida ramziy obrazlar, hayot va o‘lim, xotira va unutish kabi qarama-qarshiliklar orqali inson taqdiri va ma’naviy izlanishlari yoritiladi. Adib oddiy predmet va detallarga ham ramziy mazmun yuklab, o‘quvchini asarning yashirin ma’nolarini mustaqil anglashga undaydi [3].

Xulosa qilib aytganda, Nazar Eshonqul asarlarining tili va uslubiyati zamonaviy o‘zbek nasrining badiiy imkoniyatlarini kengaytirgan muhim hodisalardan biridir. Adib ijodida til inson ruhiyatini ochish, falsafiy fikrni ifodalash va yashirin ma’nolarni yuzaga chiqarish vositasiga aylangan.

Ramziylik, metaforik ifoda, psixologik tasvir, ichki monolog, badiiy detal va o‘ziga xos sintaktik qurilmalar yozuvchining individual uslubini shakllantiruvchi asosiy omillar sifatida namoyon bo‘ladi. Nazar Eshonqulning badiiy mahorati shundaki, u oddiy voqea va predmetlarga kengroq mazmun yuklay oladi. Uning asarlarida tashqi voqelik bilan qahramonning ichki dunyosi o‘zaro uyg‘unlashadi. Natijada o‘quvchi nafaqat asarda nima sodir bo‘layotganini, balki bu hodisaning inson ruhiyatida qanday iz qoldirayotganini ham his qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Umarova, M. Nazar Eshonqulning qissalari xususiyati // Zamonaviy dunyoda pedagogika va psixologiya: nazariy va amaliy izlanishlar. — 2024. — T. 3, №11. — B. 69–71. DOI: 10.5281/zenodo.14184620.
2. Jovliyev, B. Nazar Eshonqul ijodida zamonaviy realizmning badiiy talqini // O‘zbekiston adabiyoti va san’ati. — 2024. — №12. — B. 32–36.
3. Safarova, D. B. Nazar Eshonqul prozasining lingvopoetik xususiyatlari // Komparativistika. — 2025. — Vol. 2, Issue 6. — B. 390–402.